

АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

Ашигт малтмалын тухай хууль нь геологи, уул уурхайн салбарын харилцааг зохицуулдаг, салбарт оролцогчдын эрх ашгийг тэгш хангаж, байгаль орчин, хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн харилцааны харилцан уялдааг нарийн зохицуулсан байдаг бөгөөд түүнийг бусад хуультай нийцүүлэн давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах шаардлага хэдийнээ үүсээд байна.

Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2006 онд 11 бүлэг, 66 зүйлтэйгээр баталсан бөгөөд хууль хэрэгжих хугацаанд 16 удаагийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр 11 бүлэг, 59 зүйлийн хэсэг, заалтад нэмэлт, өөрчлөлт орсон байна. Энэ нь хуулийн зохицуулалтыг сайжруулах чиглэлд тодорхой ахиц гарсан ч хуулийн оновчтой зохицуулалт дутагдаж, улс орны эдийн засгийн тэргүүлэх салбарын хөгжлийг сааруулах, өрсөлдөх чадварыг алдагдуулах, улмаар хөрөнгө оруулалтыг бууруулах эрсдэлд хөтөлж байна. Ерөнхийд нь авч үзвэл анх батлагдсан хуулийн үзэл баримтлал эрс өөрчлөгдсөн гэж үзэж болохоор байна.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн харилцаанд гарсан томоохон өөрчлөлтүүд, Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын тулгуур болсон эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудыг хөгжүүлж, экспортын баримжаатай эдийн засгийг бий болгох зорилт зэрэг нь хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага үүсээд байгааг харуулж байна.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1-д зааснаар хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийсний дагуу Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг боловсруулах дараах хууль зүйн болон практик үндэслэл, шаардлага байгааг тодорхойлж байна.

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр уг хуулийн Зургаадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ.

Иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийнхээ хүрээнд газрын хэвлийн баялгийг ашигласнаар байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар мэдэх эрхтэй. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн 106 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар баталсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх эхний үе шатны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 3.1.1-д “...ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн тоог нэмэгдүүлэн хөрөнгө оруулалтыг татах боломжийг бүрдүүлэх арга хэмжээ авахаар заасан бөгөөд уг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг сонгон шалгаруулалт болон өргөдлөөр олгох үйл ажиллагааг цахимжуулж, хайгуулын ажилд зарцуулах хувийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, эрдэс баялгийн нөөцийг арвижуулж, нэмүү өртөг шингэсэн хүнд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ” гэж хүрэх үр дүнг тодорхойлсон.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн 02 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийн 1.1-д зааснаар “Нөөц ашигласны төлбөр, бусад төрлийн татварын зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын талаарх зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, Засгийн газар байгалийн баялгийг ашиглах шийдвэр гаргах зарчим, журмыг боловсронгуй болгох, онцгой ач холбогдол бүхий зарим асуудлаар иргэдтэй зөвлөлдөх, тэдгээрийн саналыг авч тусгах механизмыг тодорхой болгож, уялдаа холбоог нь хангах, ашигт малтмал хайх, олборлох, ашиглах явцад байгалийн тэнцлийг хангах, нөхөн сэргээх, эдгээрт үйл ажиллагаанд оролцогчийн үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох” чиглэлээр хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Засгийн газарт даалгасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 3.3.1.2-т “Геологийн судалгаа, эрэл, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэн, шинэ орд газруудыг нээж, газрын хэвлийн нэгдсэн геомэдээллийн санг бүрдүүлнэ” гэж заасан.

Эдгээр нь Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах хууль зүйн үндэслэл болно.

1.2. Практик үндэслэл, шаардлага

Монгол Улсын эдийн засаг нь бүхэлдээ уул уурхайгаас хамааралтай бөгөөд нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийг ашиглах бодлого нь уул уурхайг дагасан эдийн засгийн бусад салбарыг дэмжих замаар улс орны нийгэм, эдийн засгийг хөгжүүлэх, иргэдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэх шаардлагатайг хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдэд тодорхой заасан.

Иймээс ч хязгаарлагдмал нөөцийг хариуцлагатайгаар, үр дүнтэйгээр ашиглахад хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, төрийн бодлогыг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Зарим улс орон өөрийн үндэсний аюулгүй байдал болон үйлдвэржилт, олон улсын шинэ технологид шаардлагатай, эрэлт хэрэгцээ ихтэй ашигт малтмалыг “чухал” бүлэгт хамруулан зарлаж тухайн төрлийн ашигт малтмалыг эрэх, хайх, ашиглах, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлд тусгайлан бодлого гарган хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын хувьд чухал ашигт малтмалын нэр төрлийг тодорхойлж, түүнтэй холбоотой асуудлыг улсын хөгжлийн бодлогод тусгайлан тусгаж, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны горимтой байх нөхцлүүдийг хуулиар зохицуулах шаардлага тулгамдаж байна.

Гарал үүсэлгүй хүдрийг худалдан авч хууль бус олборлолтыг өөгшүүлэх, татвар төлөхөөс зайлсхийх, баяжуулалтын дүрэм журам, технологи, стандарт, норм зөрчигдөх, хортой бодис урвалжийг ил, далд байдлаар хяналтгүй ашиглах, хүрээлэн буй орчинд эрсдэл үүсгэх зэрэг олон сөрөг үр дагаварыг арилгах үүднээс тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмал баяжуулах үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа харилцааг эрх зүйн зохицуулалттай болгох, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч баяжуулалтын үйл ажиллагааг эрхлэх тохиолдолд баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл шаардахгүй байх, ашиглалт, баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөлтэй этгээдийн үйл ажиллагаанаас үүссэн үүсмэл ордыг бусад этгээд ашиглах тохиолдолд баяжуулалтын тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр ашиглахаар хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Бүх шатны нутгийн захиргааны байгууллага болон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудын эрх, үүрэг уялдаагүй, давхардалтай, эсхүл тодорхойгүйгээс салбарт оролцогчдын хооронд үл ойлголцол үүсэх, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагын албан тушаалтны эс үйлдэхүй түгээмэл гарах болсны дээр зохион байгуулалттай эсэргүүцлийн ажиллагаа газар авч, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн үйл ажиллагааг зогсоох, энэ нь цаашлаад улс орон нутгийн төсвийн орлогыг тасалдуулах хүртэл сөрөг үр нөлөөг үзүүлж байна.

Хайгуулын тусгай зөвшөөрлийг сонгон шалгаруулалтаар олгож байгаа нь тэгш шударга, нээлттэй байх зарчмыг хангаж байгаа хэдий ч зарлагдаж буй талбайд санал ирэхгүй байх, нэг талбайд нэг санал ирэх зэрэг тохиолдлын эзлэх хувь 40-46 хувьтай байгаагаас сонгон шалгаруулалт зарлаж буй талбайнууд хэтийн төлөвгүй буюу хөрөнгө оруулагчдын сонирхож буй талбай зарлагдахгүй байгааг илтгэж байна.

Иймээс хайгуулын тусгай зөвшөөрөл авах хүсэлт гаргах, олгох үйл ажиллагааны зохицуулалтыг илүү боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Мөн бичил уурхай эрхлэгч нөхөрлөл, хоршоог ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр төлөгч этгээд байхаар, тухайн жилийн тайланг холбогдох байгууллагад хүргүүлдэг байхаар зохицуулалтыг тусгах шаардлага байна.

Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр төлөгч нь технологийн хувьд ялган авах боломжгүй болон төлбөр төлдөг хорт хольцод тооцогддог дагалдах элементэд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулж байгаа уул уурхайн салбарт бизнес эрхлэгчдийн хувьд хүндрэл үүсгэж байгаа бөгөөд үүнийг олон улсын жишгийг харгалзан боловсронгуй болгох шаардлагатай.

Эдгээр нь Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах практик шаардлага болно.

Хоёр.Хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.5.1-д заасны дагуу хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд дараах асуудлыг тусгана:

-Чухал ашигт малтмалыг тодорхойлж түүний хайгуул, ашиглалтын үйл ажиллагааны талаар;

-Баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл олгох, баяжуулалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн эрх, үүрэг зэрэг баяжуулах үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбоотой харилцаа;

-Улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэхээр төлөвлөгдсөн геологийн судалгааны ажлыг хувийн хэвшлийн хөрөнгөөр, гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх, мөн тухайн судалгааны ажлын үр дүнг үндэслэн хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгохтой холбоотой харилцаа;

-Нутгийн захиргааны байгууллагатай харьцах, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр, тусгай зөвшөөрлийн төлбөр, бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлохтой холбоотой зохицуулалт;

-Засгийн газар, төрийн захиргааны байгууллага, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн эрх, үүргийн талаар;

-Уурхайн хаалт, нөхөн сэргээлтийн баталгаа, хаалт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө боловсруулах асуудлын талаар.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хувийн өмчийн эрхийг зөрчихгүйгээр, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

Уул уурхайн салбарт бизнес эрхлэгчдийн хувьд үйл ажиллагаа явуулах эрх зүйн орчин тодорхой болж, бизнес эрхлэх таатай, тогтвортой орчин бүрдэнэ.

Хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагаа эрчимжиж, Монгол Улсын газрын хэвлийн баялгийн нөөц нэмэгдэж, уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэнээр нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд эерэг нөлөөлөл үзүүлнэ.

Зарим төрлийн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулах хувийг оновчтой тогтоох зэрэг салбарын үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг хамарсан эрх зүйн зохицуулалтын өөрчлөлтийг бий болгоно.

Тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг нэмэгдүүлэх, баяжуулах үйлдвэр нь тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр үйл ажиллагаа явуулснаар хариуцлагатай уул уурхайн тогтолцоо улам бэхжинэ. Ингэснээр салбарын талаарх олон нийтийн ойлголт, итгэл нэмэгдэж, эсэргүүцэл багасна.

Дөрөв.Хуулийн төслийг батлахтай холбогдуулан цаашид шинээр боловсруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүйд тооцох хууль тогтоомжийн талаар

Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан шаардлагын дагуу боловсруулагдан Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцсэн байна.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай, Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Цөмийн

энергийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Зөвшөөрлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Газрын хэвлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг тус тус дагалдуулан боловсруулна.

---o0o---